

«Маориф ва маданият»,
№ 90 (3008), 27 июли 1968, с. 4.
Дар бораи китоби Б. Худойдодов.

Рисолаи «Духтари оташ»

Ба миён омадани романи «Духтари оташ» дар адабиёти советии тоҷик ҳодисаи гувореост. Бесабаб нест, ки Ҷалол Иқромӣ соли 1964 барои романи «Духтари оташ» ба ҷоизаи давлатии республикавии ба номи Рӯдакӣ мушарраф гардид ва ин асар дар муддати се сол ду бор ба забони русӣ дарҷ ёфта, ба хонандагони гуногунзабони СССР ва хориҷа дастрас шуд.

Адабиётшиноси ҷавони тоҷик Бобо Худойдодов баъди омӯзиши ҷиддии асарҳои сершумори ин нависандаи сермаҳсул таҳти унвони «Романи Ҷалол Иқромӣ - «Духтари оташ»» рисолае таълиф намуд, ки онро ба қарибӣ нашриёти «Ирфон» аз ҷоп баровард.

Муаллифи рисола пеш аз он ки ба асли мақсад шурӯъ намуда, ғояву сюжет, мазмуну мундариҷа, характеру образҳои «Духтари оташ»-ро таҳлил кунад, мухтасаран роҳи эҷодии нависандаро аз назар мегузаронад. Ӯ дар ин ҷо доир ба повести «Тори анкабут» бештар таваққуф мекунад, зеро он услубан ва аз ҷиҳати мавзӯъ барон офаридани «Духтари оташ» замина қарор ёфтааст. Ҷунон ки бармеояд, нависанда таҷрибаи тавассути «Тори анкабут» ҳосилкардаашро дар ин роман давом ва инкишоф додааст.

Б. Худойдодов бо сарчашмаи маҳорати Ҷ. Иқромӣ дар инъикоси мавзӯҳои таърихӣ таваққуф мекунад, ки ин қобили қайд аст. Ҷалол Иқромиро шогирди мактаби Айнӣ мегӯянд. Ва муаллифи рисола ҳам ана ҳамин ҳосили шогирдии адибро аз ин мактаб умуман ва сирри омӯзиши ӯро дар масъалаҳои инъикоси мавзӯҳои таърихӣ, махсусан баён месозад.

Қобили қайд аст, ки адабиётшинос на фақат ба омӯзиши Ҷалол Иқромӣ, балки ба ҷиҳатҳои хосса, ба навоварии ӯ низ диққати алоҳида дода менависад, ки «Духтари оташ» аз ҷиҳати мавзӯъ («муборизаи занони тоҷик»), мазмуну мундариҷа («тасвири моҳиронаи воқеаҳои, ки ба сари занон дар паси деворҳои баланд, дар ҳавлиҳои дарун ба дарун, дар чорбоғи бойҳову кулбаҳои камбағалон, дар зери фаранҷиву чашмбанд, дар дохили арк ва

ҳарамсаройҳои он ба амал меоманд») ва сохти сюжетӣ, композитсионии худ навоари Чалол Икромӣ равшан таҷассум мекунад.

Муҳаққиқ тадриҷан ба нишон додани зарурати мавзӯи асар ва ғояву мароми муаллиф мегузарад. «Духтари оташ», ба аҳамияти калони тарбиявӣ эстетикӣ ва бадеию таърихӣ молик аст, зеро он «ба таърихи пурфочиаи занону духтарон ва роҳи паймудаи халқи тоҷик бахшида шуда бошад ҳам, асари замонавӣ мебошад» менависад ӯ.

Б. Худойдодов композитсияву сюжети асарро таҳлил намуда, дар хусуси конфликтҳои он бештар таваққуф мекунад ва онҳоро аз рӯи моҳияшон ба гурӯҳҳо ҷудо карда, нишон медиҳад.

Яке аз комёбиҳои намоёни Ч. Икромӣ дар «Духтари оташ» - образи характерҳои офаридаи ӯ мебошанд. Бинобар ин, муҳаққиқ ба системаи образҳо диққати ҷиддӣ дода, симои ҳаққонии Дилором-каниз, Ҳайдарқул, Муҳаррами ғарҷ, Фирӯза ва дигаронро ба ҳубӣ кушодааст. Ҳар як образи «Духтари оташ» ҳаматарафа санҷида ва андешида шудааст.

Нависанда дар нишон додани ҷиҳатҳои умумӣ - типии қаҳрамонон ва хислатҳои фардии онон маҳорате зоҳир намудааст, ки ин аз образҳои асосии роман маълум мебошад.

Инъикоси ҳақиқати характер ва баёни мантиқии ҳодисаю воқеаҳо - шаҳодати маҳорати Чалол Икромӣ мебошанд. Чунон ки дар ёд дорем, дар асарҳои пештараи ӯ, махсусан дар эҷодиёти давраи аввалаш ҳодисаҳои тасодуфӣ, воқеаҳои баъзан бемантиқ, ҳалли ногаҳонӣ ғайриҷашмдошт мушоҳида карда мешуданд. Хушбахтона, ин ҳодисаи таассуфовар дар «Духтари оташ» тақрибан дида намешавад.

Адабиёти классикии тоҷикӣ форс воситаи бузурги маърифаткунии ҳаёт ва ҳақиқати зиндагӣ, омили тавоноӣ тарбия мебошад, ки инро Чалол Икромӣ дар симои Оймулло, Шамсия ва дигарон ифшо карда тавонистааст. Ин ҷиҳати масъала аз диққати назари рафиқ Б. Худойдодов низ дур намондааст. Аз асари Ч. Икромӣ на танҳо рӯҳи адабиёти тоинқилобӣ эҳсос карда мешавад, балки ин адабиёт услубан ҳам ба қалами ин адиб таъсир расонидааст, ки ин фикрро бамаврид овардани шеърҳои обдору таронаҳои халқӣ, усули ҳикоя андар ҳикоя ва ҳоказо собит карда метавонанд.

Муаллиф дар охири асари худ доир ба услуб ва забони «Духтари оташ» муҳтасаран таваққуф намудааст. Ҷои таассуф аст, ки дар ин рисолаи пурқимат масъалаҳои хеле муҳимми ин асари Чалол Икромӣ забону услуб, бадеиёт ва

ғайра пурраю җаматарафа санҗида нашудаанд, пастию баландиҗои асар дар забону бадеиёт дурусттар мавриди таҗқиқ қарор наёфтаанд.

Рисолаи Б. Худойдодов услубан фазилатҗои зиёде дорад. Чунончи, муаллиф җамчун қоида җусну кубҗи асари таҗлилшавандаро алоҗида- алоҗида не, балки онҗоро якҗоя, җар якеро дар җамон мавриди воқеъгардидааш, дар зимни таҗлили ин ё он масъала нишон медиҗад. Масалан, ў баъди аз назар гузаронидани образҗои асар «ба як тарзи җайратовар нохосту ногаҗон ба амал» омадани баъзе җодисаҗоро хотирнишон намуда, онҗоро бо мисолҗо собит мекунад (саҗ. 44-45). Ё худ, ишораи муҗакқиқ ба эътибори чиддӣ надодани нависанда дар баъзе сана ва номҗо (саҗ. 45, 54), җирагии образи Фирӯза ва сабабҗои он (саҗ. 66), камҗаракатии образҗои Ғайдарқул, Смирнов, Матвеев, Умарҗон, Амон, Асо, Тоҗирҗон (саҗ. 74-75, 85) ва ғайра, ки боиси җусни «Духтари оташ» шуда наметавонанд, хеле җуб ва одилонаанд.

Фазилати дигари рисола дар он аст, ки җодисаю воқеаҗои «Духтари оташ» ва қаҗрамонони онро дар вобастагӣ бо дигар асарҗои җуди Икромӣ ва дигар адибони тоҷик меомӯзад.

Муаллиф ба мақсади худ ноил гардидааст, ў мазмуну мундариҗа, ғояву сюжет, низову образҗои «Духтари оташ»-ро дар асоси илми адабиётшиносии советӣ таҗлил карда, барои муштоқони «Духтари оташ» васоити җубе муҗайё намудааст.

Р. МУСУЛМОНҚУЛОВ.